

„Ronald H. Coase: Společenské náklady, teorie externalit a jejich řešení“

Ing. Leoš Víték¹

*„Názor, že při výskytu externalit se účastníci trh u mohou vždy spojit a společně se dohodnout na internalizaci externalit se v literatuře označuje jako Coaseho věta.“
(J. Stiglitz, 1997, str. 260)*

*„Článek „Problém společenských nákladů“, ve kterém byl systematicky vyjádřen můj názor (že transakční náklady při určení toho, jak bude využito právo, hrají nejdůležitější roli - lv), byl velmi často citován a byl také předmětem mnoha diskusí. Ale jeho vliv na ekonomickou analýzu byl méně přínosný, než jsem původně doufal.“
(R.H.Coase, 1964, str. 13)*

Koncept externalit je poměrně významnou součástí ekonomie i jiných společenských disciplín, v současnosti zejména věd zabývajících se ochranou životního prostředí. Externality jsou také nejčastěji diskutovány zejména v souvislosti poškozením životního prostředí (jak uvádí (Laffont, 1992) proto, že jsou z praktického pohledu nejdůležitější), i když se, jak později ukážeme, vyskytují i v jiných souvislostech našeho každodenního života.

Úvod

Pokud bychom považovali za reprezentativní např. následující výčet ekonomů, kteří významně přispěli k teorii externalit (Laffont, 1992), mohli bychom říci, že většina z nich byla významnými autory i v celé oblasti veřejných financí a veřejné ekonomii a že rovněž významně přispěli k celkovému rozvoji ekonomie. Jde např. o K. Arrowa („The organization of economic activity: issues pertinent to the choice of market versus non-market allocation“), J. Buchanana („External diseconomies, corrective taxes and market structure“), R. Coaseho („The problem of social cost“), P. Diamonda („Consumption of externalities and imperfect corrective pricing“), A. Mashalla („Principles of Economics“), A. Pigoua („The Economics of Welfare“) a H. Sidgwicka („Principles of Political Economy“)². Celkem tedy z uvedených dvanácti ekonomů tři obdrželi Nobelovu cenu za ekonomii (Arrow, Buchanan a Coase), přičemž Arrow a Coase do značné míry i za svůj přínos k teorii externalit. Marshall, Pigou a snad i Sidgwick, kteří Nobelovu cenu za ekonomii nedostali, protože zemřeli dříve než začala být udělována, zcela mimořádně přispěli k rozvoji dnešní neoklasické ekonomie. Externality jsou tedy posledních přibližně sto let předmětem zájmu i těch nejvýznamějších ekonomů.

Přesto v některých oblastech teorie externalit panují určité „nejasnosti“. Tento příspěvek by rád poukázal na přetrvávající a rozšířenou, nicméně na chybnou a zavádějící interpretaci Coaseho díla. Převažující interpretace jeho názorů totiž neodpovídají ani tomu, co napsal ve svém, pro teorii externalit pravděpodobně nejdůležitějším článku (Coase, 1960), ale ani tomu, jak se následně snažil své názory v tomto článku publikované vysvětlit (např. Coase, 1964). Je prapodivnou ironií osudu, že do učebnic ekonomie (a samozřejmě i veřejných financí) vstoupila téměř opačná interpretace skutečných Coaseho názorů (srovnej např. se: Stiglitz, 1997, str. 260; Musgrave - Musgrave, 1994, str. 50; Samuelson, 1991, str. 775 - i když je třeba podtrhnout, že Samuelson na rozdíl od ostatních zde citovaných autorů zdůrazňuje zásadní význam transakčních nákladů a explicitně praktické využití tzv. Coaseho věty zpochybňuje; dokonce i Varian, 1992, na str. 435-438 nijak nepodtrhuje významnost výše transakčních nákladů pro platnost Coaseho věty³).

Doufejme, že tento text alespoň částečně přispěje k pochopení toho, proč Coase svůj článek napsal, co jím chtěl říci a jaké implikace z jeho názorů plynou. Je to důležité nejen pro to, aby nebyly dále přenášeny nepravdivé výklady myšlenek Ronalda Coaseho. Důvod je také zcela praktický. Pokud totiž existuje snaha

¹ Ing. Leoš Víték, katedra veřejné ekonomiky a služeb, Fakulta managementu VŠE.

² J. Laffont navíc uvádí ještě následující jména: L. McKenzi („Competitive equilibrium with dependent consumer preferences“), R. Plott („Externalities and corrective taxes“), A. Sandmo („Optimal taxation in the presence of externalities“), L. Shapley - M. Shubik („On the core of an economic system with externalities“) a D. Starrett („Fundamental non-convexities in the theory of externalities“).

³ Pravděpodobně nejkorektnější interpretace Coaseho názorů na problematiku externalit (v knize, která je českému čtenáři běžně dosažitelná) lze nalézt ve (Frank, 1995, str. 664-693).

omezovat tvorbu některých externalit a ekonomové jako řešení nabízejí programy založené na špatném pochopení teoretického modelu řešení externalit, stěží mohou taková řešení účinně fungovat.

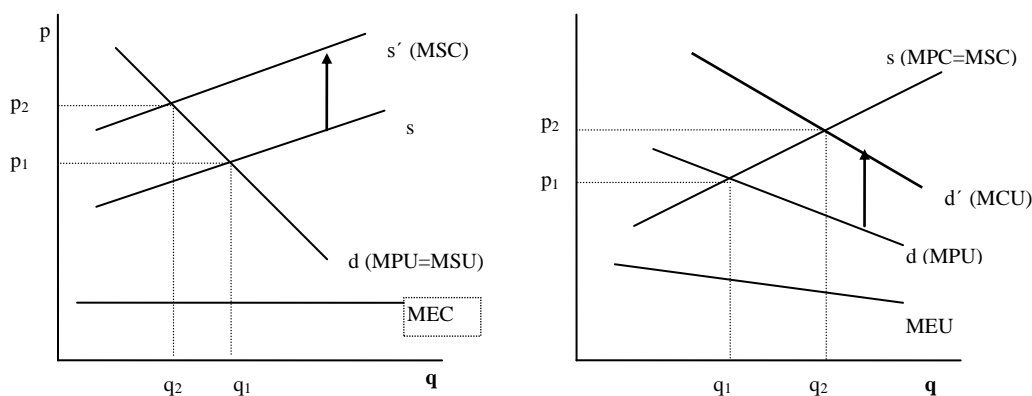
Definice a druhy externalit

I když všechny standardní učebnice a publikace zabývající se externalitami používají téměř shodné definice toho, co to externalita je, je snad užitečné ještě jednou zopakovat dvě základní chápání externalit. První chápání externalit (např. Varian, 1992) je založeno na tom, že užitek ze spotřeby u jednoho spotřebitele přímo (bez toho, aby „prošel“ cenovým mechanismem) ovlivňuje užitek druhého spotřebitele. V takovém případě pak mluvíme o spotřební externalitě. Nejčastějšími příklady spotřebních externalit jsou spotřeba tabáku, alkoholu, hlasité hudby atp. Pokud dochází k tomu, že je produkce firmy přímo ovlivňována činností jiných ekonomických subjektů, mluvíme o produkční externalitě. Např. výrobní závod, který znečišťuje ovzduší, může přímo ovlivňovat činnost čistírny prádla.

Druhý (a daleko rozšířenější) přístup k externalitám je odvozován od toho, zda je transferován externí užitek nebo externí náklady⁴. Tehdy mluvíme o pozitivních nebo negativních externalitách. Pokud jde o pozitivní externí efekty (tj. užítky, které dopadají na jednotlivce, aniž by za ně musel cokoli platit), zvyšují celkový užitek jedince. Opačným způsobem působí negativní externí efekty (tj. efekty celkový užitek jedince snižující). Pozitivní externí efekty se nazývají pozitivní externality, negativní externí efekty pak negativní externality. Je zřejmé, že třídícím kritériem je při této klasifikaci to, zda na subjekt dopadá neoceněný kladný, či záporný užitek. Dalším možným tříděním je rozlišení dle prostorového vlivu externích efektů na externality lokální (místní), nebo celostátní⁵.

Protože neoklasická ekonomie definuje jako optimální (tj. nejefektivnější) situaci na dílčím trhu stav, kdy se mezní náklady výrobce rovnají meznímu užtku spotřebitele, vyvolávají externí efekty neefektivní situace⁶.

Graf č. 1: Grafické znázornění principu negativní a pozitivní externality

Na grafech jsou zobrazeny externalitní efekty a jejich odstranění klasickým pigouviánským způsobem - pomocí daní nebo dotací. První graf znázorňuje negativní externalitu, kterou vytváří výrobce. Mezní externí náklady (které neprocházejí trhem, nevstupují do ceny statků a bez kompenzací dopadají na ostatní subjekty - výrobce i spotřebitele) jsou konstantní (na každou vyrobenou jednotku připadá externí efekt o stejném rozsahu) a jsou vyjádřeny křivkou MEC. Lze samozřejmě uvažovat i jinak definovaný průběh mezních externích nákladů - např. rostoucí křivku. To však na další analýzu nemá vliv. Kdyby externalita neexistovala, optimální rovnováha by se nacházela v bodě q_1 p_1 , kdy by výrobce vyráběl množství q_1 za cenu p_1 . Existence externality na vyráběném množství či ceně nic nezmění. Rovnovážný bod však nebude (paretovsky) efektivní. Důvodem je to, že do nákladů výrobce vyjádřených křivkou mezních nákladů (MPC) nejsou zahrnuty externí náklady (MEC). Optimální rovnováha vyžaduje, aby cena (která se rovná mezním nákladům) zahrnovala nejen mezní náklady výrobce (tzv. mezní soukromé náklady - MPC), ale i mezní externí náklady (MEC). Teprve takto agregované celkové mezní náklady (MSC), a tedy i cena povedou k

⁴ Následující text týkající se definice pozitivních a negativních externalit je do značné míry převzat z (Kubátová - Vítek, 1997).

⁵ Ale může jít také o efekty, které mají nadnárodní dopad - např. dálkové emise, výroba freonů a oxidů uhlíku apod.

⁶ Zajímavou kritiku celého konceptu teorie externalit lze nalézt např. u (Kinkor, 1995) a (Kinkor, 1996). Jeho kritika vychází z (Cordadt, 1992).

nejefektivnější rovnováže na daném trhu. Jak je zřejmé z grafického znázornění situace, bude takto odvozená rovnovážná úroveň znamenat vyšší cenu (protože vzrostly celkové mezní náklady), a tedy nižší vyrábění a spotřebovávané množství. Lze tedy konstatovat, že v situaci, kdy existuje negativní externalita, bude efektivní rovnovážná cena vyšší než v situaci, kdy negativní externalita neexistuje. V důsledku vyšší ceny bude v případě existence externality samozřejmě velikost optimálního vyráběného zboží nižší.

V případě existence pozitivních externích efektů bude situace analogická (viz druhý graf). Protože pozitivní externalita (spojená pro jednotlivce A např. s tím, že jiný jedinec B spotřebovává nějaké zboží) neprošla cenovým mechanismem (B tedy ke svému meznímu užítku - tzv. meznímu soukromému užítku MPU - vyvolanému spotřebou statku nepřičte externí užitek jedince A: MEU), neodrazí se v ceně a bude vyráběno a spotřebováno suboptimální množství statku. Toto množství bude v důsledku menšího celkového užítku (MSU) nižší než v situaci, kdy pozitivní externalita neexistuje.

Zajímavým, i když v současnosti téměř nezmiňovaným příkladem externalit jsou tzv. peněžní externality (pecuniary externalities)⁷. Jde o externality, které jsou vytvářeny cenovým systémem. Jestliže si totiž osoba A koupí nějaké zboží či službu, následně dojde ke zvýšení jeho ceny (či se alespoň objeví tlak na její zvýšení), což se projeví v celkovém užítku osoby B. Diskuse, která se ve třicátých letech dvacátého století okolo peněžních externalit rozvinula nakonec vyústila ve všeobecnou shodu, že tento typ externalit nemá vliv na celkovou ekonomickou efektivnost.

Nicméně takový závěr platí jen v případě splnění předpokladů, které jsou nutné pro Paretovská optima na dokonale konkurenčních trzích. Za splnění předpokladů jsou ceny pouhým mechanismem, který uvádí do rovnováhy nabídku a poptávku a peněžní externality nehrají žádnou roli. Ale jestliže tyto podmínky splněny nejsou (a v reálné světě tyto modelové předpoklady neplatí), pak peněžní externality určitou roli mají a mají vliv i na celkovou ekonomickou efektivnost. Například pokud existují mezi jednotlivými účastníky směny asymetrické informace, jsou ceny jedním z důležitých „nosičů“ informací. A jestliže některé ekonomické subjekty mohou ovlivňovat ceny, pak ovlivňují i užitek ostatních ekonomických subjektů tím, že jim ovlivňují potenciálně uskutečnitelnou strukturu spotřeby resp. jim mění strukturu informací, které mají pro svá rozhodování k dispozici.

Dílo R.Coaseho a jeho interpretace

Ronald H. Coase přispěl k teorii externalit nejvýrazněji svým článkem „The problem of social cost“ z roku 1960. Jako institucionální ekonom⁸ se již od počátku své vědecké kariéry zabýval zejména strukturou hospodářství a firem a vzájemnými vazbami mezi ekonomickými subjekty. Jeho významná ranná díla⁹ byla zaměřena tímto směrem.

The Problem of Social Cost

Článek z roku 1960 je zaměřen na „... takové transakce firem, které mají škodlivý efekt na ostatní.“ Coase chtěl ve svém článku dokázat tvrzení, že „...navrhovaná opatření¹⁰ (k odstranění negativních externalit způsobených znečištěním životního prostředí - lv) jsou nevhodná a že způsobují výsledky, které nejsou nutné ani žádoucí.“ Text článku je rozdělen do deseti částí. První, jak jsme již uvedli, obsahuje v té době existující standardní návrhy na řešení problému externalit (viz poznámka č. 10) a Coaseho tvrzení, že taková opatření nepřinášejí výsledky, které jsou od nich očekávány. Druhá část stručně popisuje oboplnou povahu (reciprocal nature) problému (negativních) externalit: nejenom že jsou negativní užítky transferovány od

⁷ Někdy se také vyskytuje třídění externalit na technologické a peněžní. Technologické externality by v sobě zahrnovaly jak výrobní a spotřební externality, tak pozitivní a negativní externí užítky a náklady.

⁸ Přehled vývoj institucionální ekonomie a hlavní témata, na něž se zaměřuje, lze v české literatuře nejkomplexněji nalézt v (Mlčoch, 1996). Zajímavou studii o institucionálních aspektech české ekonomiky s poměrně komplexním souhrnem české institucionální literatury je (Havel, 1997). Sumarizaci institucionálních aspektů české ekonomické transformace provedl např. (Chlumský a kol., 1995 a Chlumský, 1997).

⁹ Např.: 1937: „The nature of the firm“; 1938: „Business organization and the accountant“; 1946: „The marginal cost controversy“; 1959: „The Federal Communications Commission“.

¹⁰ Coase jako obvyklá opatření navrhovaná k odstranění nebo omezení znečištění uvádí tato:

1. učinit vlastníka znečišťující výroby zodpovědným za škodu, kterou způsobil příjemci znečištění
2. uvalit na výrobce - znečišťovatele daň, která by souvisela s množstvím vypouštěných znečišťujících látek a s peněžně vyjádřenou škodou vyvolanou u příjemce znečištění
3. vyloučit výroby z obytných oblastí nebo z ostatních oblastí, kde mohou mít emise škodlivé efekty na ostatní.

poškozovatele k příjemci a tím snižují jeho užitek, ale jakýkoli zásah proti tvůrci negativní externality automaticky znamená také pokles jeho užtku. Otázkou, kterou je nutno rozhodnout je, „...jestli je hodnota ryb (zabitých v důsledku znečištění řeky - lv) větší nebo menší než hodnota produktu, při jehož výrobě vznikne znečištění řeky.“ Třetí a čtvrtá část článku pojednávají o tom, jak se ekonomicky projeví situace, kdy výrobce buď má zodpovědnost za produkci znečištění (liability for damage) nebo jí nemá (no liability for damage). Na známém příkladu¹¹ chovatele skotu a pěstitele zemědělských plodin dokazuje, že z hlediska ekonomické efektivnosti (tedy z pohledu množství vyprodukovaných statků - skotu nebo plodin) je jedno, zda-li má nebo nemá poškozovatel (pěstitel skotu) odpovědnost za škodu, kterou volně pobíhající dobytek způsobuje pěstiteli plodin. (V případě, že má chovatel skotu odpovědnost za škody vzniklé pěstiteli plodin, tvrdí Coase že: „... mezní náklady na produkci masa budou stejné jako před kompenzacemi a kompenzace tedy nebudou mít dlouhodobý efekt na alokaci zdrojů.“) Ve čtvrté části, kde uvažuje situaci chovatele skotu neodpovědného za škody způsobené jeho dobytkem, ukazuje, že: „Různé vyjednávací taktiky předcházející předběžným dohodám nemají vliv na dlouhodobou rovnováhu, které je dosaženo bez ohledu na to, zda chovatel skotu má či nemá určenu odpovědnost za škody na plodinách způsobené jeho dobytkem.“ Jak R.Coase uvádí v předmluvě ke knize vydané o několik let později (Coase, 1964), „...na části III a IV (jeho článku z roku 1960 - lv) byla zaměřena nejrozsáhlejší diskuse...“ a na základě těchto partií textu George Stigler formalizoval ve své knize z roku 1966 „The Theory of Price“ známý Coaseho teorém. Přičemž, jak Coase na stejném místě dodává, „...byly zanedbávány ostatní aspekty této analýzy.“ Pro naše další promyšlení významu a interpretace Coaseho článku je velmi důležité, že na samém konci čtvrté části Coase tvrdí: „Nutnost vědět, je-li či není za poškozování odpovědný znečišťovatel je důležitá proto, že bez určení výchozího rozdělení práv nemohou vzniknout tržní transakce, které by umožňovaly přesunovat a rekombinovat tato práva. **Ale konečný výsledek (který maximalizuje hodnotu produkce) je nezávislý na právním uspořádání, pokud předpokládáme, že cenový systém pracuje bez nákladů.**“

Pátá, poměrně rozsáhlá část Coaseho analýzy na čtyřech konkrétních (soudních) případech¹² ve Velké Británii a v USA „... objasňuje povahu argumentů (použitých ve III a IV části - lv) a demonstruje jejich aplikovatelnost...“. V šestém dílu se do úvah o způsobu řešení externalit a jeho dopadu na produkci výrazně zapojují náklady tržních transakcí, neboli transakční náklady. Autor zdůrazňuje, že všechny úvahy předložené čtenářům v částech III a IV byly založeny na explicitním předpokladu nulových nákladů spojených s existencí a průběhem tržních transakcí. Coase si je vědom, že jde o „velmi nerealistický předpoklad“, a tak ho zde postupně opouští¹³. Čtenář této části článku nemůže být na pochybách (pokud kdy byl, protože několik explicitních zmínek o předpokladu nulových transakčních nákladů v předchozí části textu mnohé naznačilo), že R. Coase:

1. si je vědom, jak důležitou podmínkou pro platnost jeho názoru formulovaného v části III a IV je předpoklad nulových nákladů na tržní transakce
2. jistě nepatří mezi autory, kteří by rozsah transakčních nákladů bagatelizovali - spíše naopak, jeho pečlivost při jejich analýze a i jeho explicitní výroky¹⁴ naznačují, že je považoval za významné.

Sedmá část je pak zaměřena spíše na právní aspekty přesunů vlastnických práv. V osmé a deváté části R.Coase popisuje a komentuje Pigouův přístup k soukromému a společenskému čistému produktu a rovněž vybírá některé komentáře Pigouovy knihy „Economics of Welfare“. Jeho kritický postoj k Pigouovu a k pigouviánskému nazírání externalit („Je zvláštní, že tak chybná doktrína, jakou vyvinul Pigou, byla tak vlivná, i když část jejího úspěchu lze pravděpodobně vysvětlit nejasností, s jakou byla napsána.“) měl za následek, že Coase považoval jak pigouviánskou analýzu tak praktickou hospodářskou politiku na jejích základech vystavěnou za nesprávnou. Poslední, desátá část jeho práce uzavírá a shrnuje výsledky předchozích zkoumání; jejím cílem je ukázat, že dosavadní přístup k problematice externalit (jak analýza,

¹¹ Mezi známé Coaseho příklady, na kterých je ukazován a analyzován vliv externalit patří např.: cukrář a lékař (Coase, 1959), stádo a zemědělské plodiny (Coase, 1960) nebo další Coaseho příklad - parní lokomotiva a les. Jiné, velmi často užívané příklady, na něž se odvolává i R.Coase, jsou např.: včelař a sadař, znečišťování řeky a následný úhyn ryb atp.

¹² Jde o: Struges v. Bridgman, Cooke v. Forbes, Bryant v. Lefever a Bass v. Gregory.

¹³ O nerealističnosti předpokladu a o Coaseho vědomí jeho nepravděpodobnosti svědčí i popis situací, které podle Coaseho následně vyvolají transakční náklady. (Aby bylo možno uzavřít tržní transakci, je nutno objevit, kdo o ni má zájem, informovat ostatní o potenciální transakci a o tom, co bude předmětem transakce, vést jednání o transakci, podepsat kontrakt, zajistit kontrolu dodržování jeho podmínek atp.)

¹⁴ „Tyto operace (rozuměj tržní transakce a situace nutné k proběhnutí konkrétní tržní transakce - lv) jsou extrémně nákladné, jistě dostatečně nákladné pro to, aby neproběhly některé transakce, které by při nulových transakčních nákladech byly uskutečněny.“

tak praktická hospodářskopolitická doporučení) nejsou správná a je potřeba je změnit. Poukazuje mimo jiné na to, že je potřeba vždy vážit, zda korekční opatření vlády nevyvolá více škody než užítu a současně je také třeba brát v úvahu distribuční efekty¹⁵.

Možné interpretace Coaseho díla

Jak jsme již poukázali v úvodní části této práce, v učebnicích obvykle převažuje interpretace Coaseových názorů, která dle jejich samotného autora neodpovídá jeho dílům a ani jeho názorům. Pokud bychom se měli podívat na to, jaké se nabízejí nebo vyskytují interpretace Ronalda Coaseho, můžeme vyjít z následujícího přehledu (Cooter, 1992).

- První možná interpretace Coaseho příkladů z jeho dvou děl ze šedesátých let (Coase, 1959 a Coase, 1960), kterou později Stigler označil za Coaseho teorém zní:

Výchozí alokace zákonných oprávnění (legal entitlements) nemá žádný dlouhodobý vliv na efektivnost, pokud mohou být tato zákonná oprávnění svobodně směňována¹⁶.

Tento přístup je vlastně zobecněním základního mikroekonomického předpokladu, že svobodná směna vede k takové alokaci zdrojů, která směřuje k dokonalé efektivnosti - k Paretovskému optimu. Tato interpretace Coaseho názorů je pokračováním výše uvedeného mikroekonomického závěru. Mimo vlastnictví klasických zdrojů, jako je práce, půda a kapitál totiž právní systém vytváří mnoho dalších oprávnění, jako je právo na využití půdy určitým způsobem, právo nebýt obtěžován, právo na kompenzaci při různých nehodách nebo právo na splnění uzavřeného kontraktu. Podle této interpretace - „interpretace svobodné směny“ bude ekonomická efektivnost zákonů zaručena jasným definováním zákonných oprávnění a vynucením soukromých kontraktů.

- Druhý výklad je opřen o neexistenci transakčních nákladů. Podle tohoto přístupu můžeme Coaseho teorém reformulovat následovně:

Výchozí alokace zákonných oprávnění nemá žádný dlouhodobý vliv na efektivnost, pokud jsou transakční náklady jejich směny nulové.

Zde se již explicitně zapojuje koncept transakčních nákladů. Protože je jasné, že v některých případech mohou být transakční náklady velmi vysoké, může jimi být blokováno fungování trhů, které by jinak byly efektivní. Interpretace považuje za transakční náklady jakékoliv použití zdrojů, které je nutné k uzavření a vynucení dohod, a to včetně nákladů nutných na získání informací nezbytných pro formulování vyjednávacích strategií, využitého času a nákladů nutných pro zamezení podvádění ze strany obchodních partnerů. Je ale jasné, že nulové transakční náklady jsou teoretickou abstrakcí a ne popisem reality. Proto, pokud by se mělo v praxi využívat této podoby Coaseho teorému, nemělo by být cílem hospodářskopolitických opatření plně eliminovat transakční náklady, ale snažit se je „pouze“ co nejvíce omezit. Tento úhel pohledu by znamenal, že spíše než na prvotní distribuci zákonných oprávnění by se měl zákonodárce zaměřit na hladké a nenákladné fungování jejich směny.

- Třetí přístup ke Coaseho teorému by vycházel z toho, že nejen transakční náklady, ale i nedokonalá konkurence¹⁷ může mít vliv na efektivnost a možnosti směny vlastnických oprávnění. Coaseho teorém by pak zněl:

Výchozí alokace zákonných oprávnění nemá žádný dlouhodobý vliv na efektivnost, pokud mohou být oprávnění směňována na dokonale konkurenčním trhu.

Tento přístup je blízký neoklasickému paradigmatu a předpokládá, že uspořádání trhů, které neodpovídá předpokladům dokonalé konkurence, není efektivní. Efektivní tudíž není ani nedokonale konkurenční trh se zákonnými oprávněními. Aby byla zajištěna efektivnost práva, musí být zajištěna dokonalá konkurence na

¹⁵ I když v předchozím textu (oddíl III a IV Coaseho práce) bylo již několikrát zmíněno, že stanovení či nestanovení odpovědnosti za způsobené škody nebude mít v ekonomice s nulovými transakčními náklady žádný vliv na celkovou ekonomickou efektivnost, jeden dopad bude značný. Jde o distribuci bohatství. Počáteční rozdělení práv totiž sice nebude mít při nulových transakčních nákladech žádný vliv na efektivnost, ale bude výrazně ovlivňovat rozdělení a přerozdělování bohatství právě tím, že budou poskytovány různé dobrovolné kompenzace či uvalovány různé soudní pokuty.

¹⁶ Jinými slovy, chybná alokace právních nároků systémem zákonů bude napravena tržní svobodnou směnou.

¹⁷ Monopoly je ovšem také možno chápat jako firmy fungující na trzích, kde existují mimořádně vysoké transakční náklady spojené např. se vstupem do odvětví nebo s fungováním v něm.

trhu zákonných oprávnění. Podmínky dokonalé konkurence zahrnují zejména existenci mnoha kupujících a prodávajících, absenci externích efektů, dokonalé informace o cenách a kvalitě oprávnění jednotlivých účastníků tržních transakcí a nulové transakční náklady.

Závěr: využití Coaseho názorů při řešení externalit

*„K nejlepším výsledkům vedou ty zákony..., které zatíží břemenem nutným k nápravě škod způsobovaných externalitami subjekty, které mohou dosáhnout nápravy s nejnižšími náklady.“
(Frank, 1995)*

Coaseho příspěvek k teorii externalit, k jejich hlubšímu pochopení a k realizaci praktických vládních politik zaměřených na externalitu byl mimořádný. I když mezi ekonomy existuje několik různých interpretací tzv. Coaseho teorému, dle našeho názoru je nejbližší skutečnosti i Coaseho textům tento:

Výchozí alokace zákonných oprávnění nemá žádný dlouhodobý vliv na efektivnost, pokud jsou transakční náklady jejich směny nulové.

Tento přístup odpovídá jak autorovu nejvýznamějšímu článku, ve kterém se zabýval externalitami a jejich řešením, tak i jeho pozdějším vyjádřením k danému tématu. Navíc je tato interpretace logická i z pohledu všech jeho předchozích prací a také proto, že problematika transakčních nákladů patří mezi prioritní oblasti zájmu (neo)institucionálních ekonomů.

Odlišné (nebo posunuté) interpretace Coaseho přístupu k externalitám, které se rozšířily ve značné části neoklasických ekonomických textů, spočívají v absenci zmínky o důležitosti transakčních nákladů nebo v její nedostatečném zdůraznění. Jestliže ale není jako zásadní problém fungování Coaseho teorému akcentován problém transakčních nákladů, může vést celý teoretický přístup k chybným národohospodářským doporučením.

Využití Coaseho věty v praxi by dle našeho názoru mohlo spočívat zejména v tom, že by zákonodárce věnoval pozornost minimalizaci transakčních nákladů spojených s případným obchodováním se zákonnými oprávněními. Tím by umožnil, aby pomocí svobodné směny těchto práv častěji docházelo ke vzájemně výhodné kompenzaci nároků mezi jednotlivými subjekty. Také by tím byla současně omezena nutnost jiných způsobů vládních řešení externalit, které jsou pravděpodobně daleko nákladnější. Problém ale spočívá v tom, že v České republice až na obecné proklamace o nefunkčnosti soudů nebo o nedokonalosti legislativy neexistují důvěryhodné studie, které by umožňovaly odhalit místa v právním řádu, zvyklosti nebo jiné faktory, které vyvolávají vysoké transakční náklady a tím blokují svobodnou směnu zákonných oprávnění. Pokud by takové informace byly k dispozici, mohl by zákonodárce na jejich základě a také na bázi Coaseho teorému realizovat kroky, které by mohly vést k efektivnějšímu fungování národního hospodářství.

Literatura

- Coase, Ronald (1959): The Federal Communications Commission. The Journal of Law and Economics, vol. II.
- Coase, Ronald (1960): The Problem of Social Cost. The Journal of Law and Economics, vol. III.
- Coase, Ronald (1964): *The Firm, the Market and the Law*. The University of Chicago Press.
- Cooter, Robert (1987): The Coase Theorem. In: The New Palgrave a Dictionary of Economics, str. 457-460. The MacMillan.
- Cordato, Roy (1992): *Welfare Economics and Externalities In An Open Ended Universe: A Modern Australian Perspective*. Kluwer Academic Publishers.
- Frank, Robert (1995): *Mikroekonomie a chování*. Svoboda.
- Havel, Jiří (1997): *Cování subjektů v transformaci*. Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky.
- Cheung, Steven (1987): Coase, Ronald Harry. In: The New Palgrave a Dictionary of Economics, str. 455-457. MacMillan.
- Chlumský, Jiří (1997): *Integrace ČR do evropské ekonomiky*. VŠE v Praze.
- Chlumský, Jiří - Plchová, Božena - Pick, Miloš - Turek, Otakar (1995): *Problémy otevírání české ekonomiky*. VŠE v Praze.
- Kinkor, Jiří (1995): Veřejné statky a selhání trhu: rakouská perspektiva. Finance a úvěr, ročník 45, č. 9.
- Kinkor, Jiří (1996): Je ekonomie blahobytu racionální? Politická ekonomie, ročník XLIV, č. 2.
- Kubátová, Květa - Vítek, Leoš (1997): *Daňová politika. Teorie a praxe*. Codex.
- Laffont, J. (1992): Externalities. In: Palgrave Dictionary of Economics, str. 263-265.
- Mlčoch, Lubomír(1996): *Institucionální ekonomie*. Universita Karlova.
- Musgrave, Richard - Musgrave, Peggy (1994): *Veřejné finance v teorii a praxi*. Management Press.
- Samuelson, Paul - Nordhaus, William(1991): *Ekonomie*. Svoboda.
- Stiglitz, Joseph (1997): *Ekonomie veřejného sektoru*. Grada Publishing.
- Varian, Hal (1992): *Microeconomic Analysis*. Third Edition. W.W.Northon & Company.
- Williamson, Oliver (1985): *The Economic Institutions of Capitalism*. The Free Press, Macmillan Inc.